

alimara

COL·LECCIÓ «IMAS»

Innovació i Metodologia en Afers Socials

Suplement Núm. 60. Setembre 2019

ISSN: 2659-5273

Epíleg: cadena perpètua per als condemnats al carrer

Jaume Santandreu

Coordinador Can Gazà

Resum

Relat personal de l'autor sobre Marginàlia, el sensellerisme o la lluita dins de la derrota del món del no-res que, si bé sembla efímera, no deixa de ser una resposta digna i eficaç sobre el que s'ha fet. Tota una sèrie de reflexions que poden agradar a uns i disgustar a altres, però que no deixen de ser un argumentari per justificar de quina manera s'ha intentat que cap persona 'resti tirada al carrer', a més d'explicitar la situació actual del casal Can Gazà, dedicat a l'atenció de les persones sense sostre.

Jeremies s'ha guanyat la fama de les lamentacions, però ni els segles (27 exactament) ni la salvaguarda sagrada de les Bíblies li atorguen l'exclusiva dels planys. Avui aquesta formigueua traginera que som exigeix la seva part en l'herència de les queixes humanes.

Puc proclamar, amb més ironia que llàstima, que he fracassat en totes les batalles, tot i apuntant-me amb totes les meves forces i innocències a les causes més evidents i excelses.

No és el moment apropiat d'entaferrar-vos les meves plorinyoses elegies, però per poder comunicar-nos, malgrat sigui a frec de pell, necessit que prengueu consciència del meu estat de febres i malanances.

Som i em sent un fracassat.

Per poder continuar en diàleg m'urgeix puntualitzar, clarament i profunda, l'extensió i direcció de la derrota. El fracassat no som jo, són les causes, les gestes, al triomf de les quals m'havia lliurat al llarg de molts anys, moltíssims! He deixat la meua vida enganxada a la sàdica filferrada de les trinxeres del poder i de la hipocresia.

El ressò d'una paràbola evangèlica m'ajudarà a explicar aquesta contradicció existencial. El Mestre conta que un senyor preparà un gran convit per als altius cacics de la seva casta, però a l'hora d'arreglar, tots convidats excusaren la seva assistència. Ben mirat, el gran festí fou un fracàs. Mentrestant, a la cuina, un pobre marmitó aprofità la tudadissa monumental de queviures per omplir el rebost de la seva cabana gairebé per a tota la vida.

Aquest aprofitament clamorós de les causes perdudes es manifesta de forma especial en la llibertat. He lluitat aferrissadament per la llibertat del meu poble. Hem sofert una derrota absoluta. Basta dir-vos, amb llàgrimes de ràbia al foc de la mirada, que els amics, els germans de la meua nació estan encadenats a la presó més feréstega de la injustícia civilitzada.

Tanmateix, som i em sent la bestiola més descaradament lliure de la terra. He aprofitat cada destrossa de les utopies per trencar una baula de les cadenes institucionals que m'argollaven als moralismes i als dogmes de la por i la dependència.

Si de cas us pica la curiositat –una de les poques coses que val la pena que ens piquin, encara- podeu desfer aquest intríngulis llegint "Déu meu", la meua darrera parida vital i literària en forma de llibre.

Ben mirat tota la meua plenitud actual, que no és poca, la fruesc de rebot dels fiascos comunitaris.

Quan vaig néixer, Franco era déu. Després de més de vuitanta anys els fills i nets del dictador assassí segueixen ofegant les nostres alenades.

Vaig sacrificar totes les meves sagrades i tremoloses fortors de la minyonia, joventut i primera maduresa a la mare de totes les hipocresies com és l'Església. Un temps –llarg temps– vaig empenyorar la vida per la implantació del Concili Vaticà II. Ara, les rates de l'anticrist polonès acaben de rosegar els darrers ossos a l'orgia salvatge dels pederastes.

La gent perdonavides, val a dir tota la multitud de dissortats que es presenten com a normals, mira la meua nissaga singular com si haguéssim tocat amb un dit en el cel. Al marge dels cinc-cents milions de persones que segueixen exposades a la presó i fins i tot a la mort per ser fidels als seus instints d'amor, els privilegiats gais del primer món hem vist com canviava l'estratègia dels homòfobs. Quan m'amagava dins l'armari, per cert ben honrós i confortable, els energúmens m'escopien a les portes. Ara, m'entaferren el gargall directament a la cara.

El referent clamorós de la vergonya i del fracàs de totes les nostres lluites democràtiques el trobam, malgrat intentem mirar cap a un altre indret, a l'esgarriós cementeri del Mare Nostrum. Els infants ofegats a les calmoses aigües de la mediterrània m'agullen el desig de ser qualsevol cosa, una mata, una pedra... qualsevol banastra en lloc de ser un home.

Però el fracàs estrepitos del qual vull parlar-vos l'he experimentat en el camp de lluita de Marginàlia.

Port cinquanta anys -ben mirat dues vides si em preniu el pols a la intensitat del batec – cremant totes les meves energies, potències, tasques i curolles a inventar, primfilar, perfeccionar i engrandir la xarxa social de Mallorca dedicada a l'obsessió que cada germà desventurat trobi el seu aixopluc apropiat, digne i estable.

No us podeu imaginar el tragí que he portat i l'entusiasme que he immolat perquè cap ésser humà es veiés obligat a viure de dia i de nit com el més ronyós dels cans abandonats. Hi he posat –i hi segueix posant– les mans, el cap, el coratge, el temps, les follies i les capbuidades en aquest negoci de la misèria.

Perdonau-me l'ataquet d'egocentrisme, tot posant-me com els ases al capdavant de la moguda, però necessit que m'acompanyeu pel recorregut que ha fet el moviment marginal a Mallorca perquè ningú es quedàs tirat al carrer.

Si voleu una exposició ferma i fonamentada d'aquesta història perduda, ben mirat esmicolada, a la memòria col·lectiva, llegiu "Marginàlia: Jaume Santandreu i l'exclusió social a Mallorca (1967-2007)", de Jaume Mateu i Martí, el cronista dels pobres, editat per Leonard Muntaner.

Tot començà, fa cinquanta anys, a l'Acolliment de l'Arenal. Muntàrem un bar, una assessoria, una guarderia... per atendre les necessitats més urgents dels esclaus d'hostaleria. Part d'aquests immigrants espanyols perderen la feina que incloïa, amb l'escafit sou, un racó per dormir a les tàvegues del mateix hotel on cremaven les hores i la vida. Si creis que exager, anau a les manifestacions de les destrossades cambres de pisos.

Davant l'allau de companys que quedaven al carrer, llogarem una de les pensions més grans de l'Arenal, "Las Gaviotas".

El nombre de damnificats per la crisi del 70 augmentava de tal forma que el grup d'Acolliment ens arriscàrem a cercar solucions noves i cridaneres a la situació dels primitius marginats. El compàs "acció -denúncia" funcionava a la perfecció. Cada passa creativa anava acompanyada d'un acte de protesta a la plaça pública. Entre altres quimeres escalfàvem la curolla de dissimular la nostra beneficència.

Ens traginàrem a Ciutat. Conquerírem l'antic i ample Palau de La Sapiència, a la plaça de Sant Jeroni. Jo coneixia l'edifici pam per pam perquè hi havia passat els meus darrers set anys de seminarista. Allà, on vivíem 10 estudiants privilegiats, hi encistàrem cada vespre 200 exclosos.

La caparruda obsessió de donar una resposta digna i eficaç a la desgraciada i nova situació dels marginats ens donà inspiració i coratge per enllestir "L'Hospital de Nit" a l'antic i abandonat monstre de la Misericòrdia. L'Hospital de Nit fou la lluna de mel per als que ens havíem casat, a cegues, amb la dama misèria. Teníem metges, infermeres, assistents socials, monitors, reconeixements i ajudes. Una meravella d'assistència per al lumpen proletariat que Mallorca acabava d'estrenar.

En poc temps els nous malalts socials vessaren pels quatre costats de la casa encantada. Cada cop arribaven més immigrants des de totes les parts del món. L'alcoholisme mostrava les seves urpes. Apareixien els primers drogoaddictes.

Els il·luminats redemptors seguíem multiplicant els remeis i les denúncies. Enllestírem, a l'antic noviciat de les Trinitàries, el centre de transeünts de Can Pere Antoni. Obrirem Son Ribes, el convent desocupat de les Franciscanes de La Real. Era una llar de llarga durada per a la deshabitació dels alcohòlics desintoxicats a la infermeria de l'Hospital de Nit.

Com a preu per retirar-nos de la plaça Major, on un escamot de perdularis havia ocupat escandalosament el pas dels ciutadans, el president de l'agonitzant Diputació Provincial ens cedí el Puig dels Bous per a aixopluc i esment dels vells prematurs.

Els ionquis començaven a ocupar la ciutat vella com una plaga. El Projecte Home no havia nascut, encara, s'anava gestant al ventre de la Divina Providència. Aleshores, els folls Llulls de la Sapiència convertírem Can Gazà en la primera comuna per a l'atenció completa dels heroïnòmans.

Tot aquest tuàtem de remeis es complementava amb una possibilitat de feina temporal a la "Cooperativa Treball Salut La Sapiència".

Al llarg de tot aquest temps d'experiments i lluites posàrem mà a un remei fàcil, ràpid i eficaç perquè la persona que ens demanava auxili no restàs al carrer ni per una sola nit. Establírem convenis amb vàries pensions barates que ateniien com a clients normals els portadors del nostre aval. Per desgràcia, aquesta dotzena de pensions populars que s'ubicaven al centre de Ciutat foren ofegades, en mala hora, per la burocràcia. Moriren en la mateixa pesta d'imbecilitat i manca de perspectiva que eliminà el prodigi dels trens i dels tramvies.

Amb tots aquests trulls vaig tenir temps i coratge, encara, per fundar, tot sol, sense encomanar-me a Déu ni a Santa Maria, la comuna del Molí de Can Roca. Fou un fracàs estrepitós. Afortunadament aquests darrers 18 anys d'afartar-me de comuna a Can Gazà m'han refermat l'esperit conventual. La nostra referència vital és necessàriament un monestir de miserables.

Pels tombants dels 80, víctima del grup de salvadors, em vaig fer creure que havia acabat la meva tasca a Marginàlia. Vaig voler retornar a les meves arrels de terra i poble. Aquest emmirallament em portà a Maria de la Salut com a ajudant d'un dels capellans més evangèlics. L'únic nomenament que pogué arrabassar mossèn Pere Fons de l'omnipotent i falç bisbe Teodor Ubeda fou el "d'acollit a la benvolença del rector de Maria".

La fuga del món marginal fou efímera. Arribaven tants d'exclusos al poble que la rectoria es convertí en una llar de marginats. Les persones que arribaven m'acompanyaven, però les notícies de la situació dels carrers de Ciutat em xapava l'ànima. Els centres que havíem posat en marxa continuaven funcionant a la seva manera, però produïen tants de residus humans que la situació era pitjor que en el principi del moviment marginal.

La feina d'ajudant de cuina al restaurant de Les Tarragones -una fita del clam per la independència- m'atorgà temps i inspiració per a una anàlisi cruel de la situació. Ben aviat vaig formular una confessió de culpes: havíem inventat remeis sense partir de les situacions reals de les persones. Calia acceptar els exclusos tal com són i no com ens agradaria que fossin. Els desgraciats tornen estar tirats al carrer perquè el remei ha estat pitjor que la malaltia.

La conclusió era més que evident: havíem d'enllestir uns aixoplucs on els gats i els drogats poguessin ser ells mateixos. Prendria el nom de El Refugi i estaria obert les 24 hores. A més d'un jaç i un plat de calent, els drogoaddictes actius trobarien els elements necessaris per calmar les seves ànsies i assegurar les mesures higièniques. Així, a més de la metadona, començaríem a canviar les xutes usades per altres sense estrenar. Aquest projecte seria una bomba amb cames.

Per això mateix el segon principi d'acció era tan evident o més que el primer. Una iniciativa tan arriscada i perillosa necessitava "un paraigua social" perquè la calabruixada caigués damunt els protectors.

L'invent segueix funcionant. Marieta Salas, amb la seva cohort de senyores, posem per cas, porta 26 anys organitzant el "Mercadet de Nadal" i mai no ha deixat de pertànyer a la Junta de El Refugi.

Record com em vaig curar els escrúpols capitalistes amb una sentència que segueix vigent, encara: quan hom s'ofega enmig de la mar gran l'última cosa que mira és el color del salvavides.

Dia 7 de gener de 1993 l'associació altruista El Refugi posava en marxa eixa bomba explosiva al carrer d'Apuntadors. Ben aviat els veïnats passaren de la metàfora a la guerra oberta. Un vespre, quan la pensió estava a caramull, des del soterrani a l'últim pis, un mercenari pagat pels veïns llançà una bomba incendiària.

Com a solució d'emergència el Consell de Mallorca improvisà un lloc a la placeta de la Misericòrdia, als baixos de l'Hospital de Nit. Lluny de recular ens confirmàrem en la mateixa praxis.

Per aquell mateix temps, obrírem un altre petit refugi a la Plaça de la Quartera per cobrir les necessitats vitals dels *carrilanos*. Hores d'ara aquest servei per a la gent del carrer segueix funcionant amb el nom de Zaqueu.

De la Misericòrdia passàrem, amb barca i bolic, a ca l'Ardiaca. Per argumentar de quina manera s'ha intentat que ningú resti tirat al carrer, cal explicitar la situació actual d'aquest extens casal dedicat a l'atenció dels marginats. Allà s'hi troba El Refugi amb la seva pròpia organització. El pes de l'atenció a gran escala depèn directament del Consell de Mallorca. Sa Placeta segueix aixoplugant els actius. Per uns anys, el Projecte Home ha portat les missions d'aquest arriscat programa.

Per carambola, la vida em portà a la casa pairal. Fa 18 anys que Can Gazà funciona, amb el taller de Marginàlia ubicat abans a la Casa Llarga i ara al Polígon de Can Valero, com una família de fet oberta a tots als clamors dels marginats, on ocup el lloc de coc i avi.

Perdonau-me aquest llarg pelegrinatge pels santuaris de la Marginàlia mallorquina, però era urgent preparar el vostre ànim per poder comprendre el meu desconhort. Després de tanta trascalamera tenc tot el dret a sentir-me fracassat. Més encara, si es té en compte que tots els nostres invents segueixen funcionant. Alguns han canviat el nom com l'Hospital de Nit que ara es diu Casa de família.

En aquests moments hi ha més gent al carrer que fa cinquanta anys quan posàrem en marxa el Moviment Marginal amb la utopia que tot ésser humà tingués el seu sostre, els seu plat de calent, la seva roba neta i la dignitat d'una feina.

No passa dia sense rebre la desesperada cridada d'un samarità que ens requereix l'ajuda urgent per socórrer un desgraciat que dorm dins un cotxe o que allarga els ossos damunt un caramull de pedaços.

Hem protegit les nostres sensibilitats enganyant la nostra consciència amb el pretext, per altra banda més que fonamentat, que els condemnats al carrer són malats mentals. Per això, no ens cansam de clamar per un lloc adequat per a aquests pobres follets desemparats.

Pur sofisma. Massa bé sabem que quan el govern hagi posat en marxa aquest recurs tan necessari, els marginats dels marginats seguiran tirats al carrer. Això si Vox no ressuscita la llei franquista de perillositat social tractant els malats mentals com a "vagos y maleantes". Tot seria qüestió de multiplicar les presons. Ja que ho han de fer pels catalans, ben bé hi podran afegir els marginats rebels.

Hem feta molta feina, però ens segueix escapant l'objectiu final: que aquesta Mallorca nostra, preparada per donar acollida a 14 milions de turistes, molts d'ells més tocats de d'ala, de l'alcohol i de la droga que els nostres exclosos, tenguí una llar digna per a tots els seus fills.

Pens que ens hem equivocat d'estratègia i de tàctica. Fins ara hem intentat que els marginats vinguessin a ca nostra, als nostres centres, a les nostres comunes, als nostres tallers, als nostres plantejaments, a les nostres imposicions, per mínimes que siguin. Al cap i la fi, hem mantingut la filosofia i la postura del colonitzador.

És hora de confessar-ho: he estat un gran colonitzador. Gairebé tant o més que el sant petrer.

Hauríem de canviar la direcció. En lloc d'anar de dins cap a fora, hauríem de sortir de ca nostra per conviure al carrer amb aquests éssers humans que ens semblen extraterrestres.

És cert que la Unitat Mòbil d'Emergència Social (UMES) de la Creu Roja, amb tot un equip d'experts s'acosta als residents al carrer. Aquests respectats companys fan molt bona feina. Ells han alliberat la pudorosa ciutadania de l'ensurt de les freqüents i esgarrifoses morts a la intempèrie.

Una labor similar a la de la UMES és la que porten a bon termini els professionals i voluntaris de Metges del Món amb el "metabus" repartint metadona i bescanviant les xutes dels nous ionquis.

Em semblen molt bé aquestes tasques, però no deixen de ser un servei a domicili dels nostres productes salvífics. És com allargar al carrer Sa Placeta o Ca l'Ardiaca. Magnífic.

Tinc notícies boiroses de grups cristians, a voltes fins i tolt s'hi apunta el bisbe, que una volta per setmana passen a dir bona nit als amos i senyors de les benaventurances.

Som massa vell per tirar-me de cap a la darrera folia, que seria anar a viure al carrer.

Sé que a Barcelona hi ha una monja que fa anys que conviu amb els carreraires.

A les darreres jornades de Metges del Món un dels ponents fou Andrew Funk, un sociòleg americà que té el carrer com una segona casa. Vagi a on vagi, sempre dorm al carrer. Pren les iniciatives amb ells i des d'ells.

Aquests centenars de germans marginats, que gairebé no sabem a on campen i com sobreviuen, són el gran desafiament del nostre estat de benestar, de la nostra ciència de salvadors i totes les proclames evangèliques.

Acabaré amb una expressió de Jeremies: "Vosaltres, els qui passau pel carrer de l'amargura, arreplegau el meu plany".

Mentre hi ha un condemnat al carrer jo em sentiré un fracassat.